

ЕТНІЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В ГЕНДЕРНО-ВІКОВОМУ ОПОСЕРЕДКУВАННІ

Психічні якості, форми прояву національних особливостей характеру, власної приналежності певній спільноті й відчуття своєї ролі в житті та у суспільстві набувають особливого значення в період становлення сучасної української державності. Процес формування етнічної ідентичності відбувається одночасно з періодом історичного розвитку етносу та проявляється через відчуття належності до певної етнічної спільноти. Як зазначає Т. Говорун, найчастіше етнічну ідентичність розглядають у якості результату когнітивно-емоційного процесу самоусвідомлення людиною себе як представника конкретного етносу, а також певний ступінь ототожнення з цим етносом й відособлення від інших етносів (Говорун Т., 2009).

Одним з проблемних питань, пов'язаних з такими тенденціями, є питання про формування та трансформацію етнічної ідентичності в підлітковому і студентському віці. Значимість таких досліджень обумовлена тим, що саме в ці періоди особливо інтенсивно відбувається формування етнічної ідентичності та її становлення. Водночас, актуальність таких досліджень визначається особливою значущістю вивчення феномену гендерної та етнічної ідентичності у зв'язку з відсутністю основоположних робіт, в яких гендерна концепція була б пов'язана саме з особливостями етнічної самосвідомості.

Теоретичний аналіз різних концептуальних підходів до вивчення окресленої вище проблематики показує, що ідентичність є результатом процесу ідентифікації, яка найчастіше розглядається як процес уподібнення, ототожнення себе (або своєї референтної групи) з кимось або чимось. Особливу увагу вчені приділяють вивченню психологічних аспектів прояву етнічної та національної ідентичності.

Сукупність соціальних ролей та внутрішні самовідчуття особистості в контексті приналежності до культурних визначень чоловічості та жіночості, отримало назву – гендерної ідентичності. Вивченням даної проблеми в різні роки займалися такі вчені, як: Т. Говорун, Т. Данильченко, О. Кікінежді, І. Кон, А. Бек, С. Бем, Е. Іглі, У. Мітчел, А. Раш, С. Томпсон, К. Хелверстон.

Розгляд окреслених явищ вказав на потребу у вивченні взаємозв'язку гендеру і етносу, як соціальних явищ. Адже гендерна й етнічна ідентичність появляються у

формуванні стереотипів жіночої та чоловічої моделей поведінки, у тому, як особистість адаптується до умов праці у новому етнокультурному середовищі, гендерні особливості взаємопов'язані з типом етнічної ідентичності.

У нашому дослідженні, метою якого було вивчення взаємозв'язку між етнічною ідентичністю з гендерними та віковими особливостями особистості, приймали участь учні Корюківської ЗОШ I-III ступенів № 1 (n=50 осіб, віком 13-15 років) та студенти Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (n=50 осіб, віком 18-20 років). Були використані наступні методики: тест «Хто Я?» (М. Кун, Т. Макпартленд); статоворольовий опитувальник (С. Бем); опитувальник етнічної ідентичності (Дж. Фінні); опитувальник «Типи етнічної ідентичності» (Г. Солдатова, С. Рижова).

Результати дослідження за методикою «Хто Я?» свідчать про те, що серед усіх досліджуваних кількість тих, які не мали етнічних самохарактеристик, є більшою порівняно з тими, хто їх має. Логічно було б припустити, що події, які наразі відбуваються в Україні мали б сприяти підвищенню кількості молодих людей, які мають розвинену етнічну ідентичність, проте, отримані результати показують зворотні тенденції. На нашу думку, це свідчить, що події, які відбуваються всередині країни, не є визначальним чинником сформованості у людини етнічної ідентичності.

За показниками виразності загального рівня етнічної ідентичності визначено, що серед учнів, порівняно зі студентами, переважає кількість тих, які мають середній та високий рівні етнічної ідентичності; разом з тим, серед студентів кількісний показник тих, хто має дуже високий рівень етнічної ідентичності, є дещо вищим, порівняно з респондентами підліткового віку. Проте, статистично значимих відмінностей у групах не виявлено.

Отримані результати за визначенням гендерних характеристик вказують на те, що кількість респондентів, які мають недиференційовані статево-рольові характеристики становить 16% в обох вибірках. Разом з тим, серед підлітків більше респондентів з маскулініними характеристиками, а серед студентів – з андрогенними ($p \leq 0,05$). Можна зробити припущення, що такі результати також пояснюються підлітковим максималізмом, а в юнацькому віці немає такої жорсткої категоризації, і оцінки гендерної приналежності наближаються до андрогінних. Те, що серед

студентів значно більше представників з фемінінними гендерними ролями пояснюємо тим, що у вибірці студентів більше респондентів жіночої статі, порівняно з учнями.

Результати дослідження типів ідентичності дають змогу говорити про суттєві відмінності за визначеними шкалами між підлітками та студентами: серед підлітків більше респондентів, які мають виражену етнічну індіферентність; натомість більшість студентів мають низький її рівень ($p \leq 0,01$).

Аналіз результатів гендерного аспекту етнічної ідентичності вказує на те, що для обох груп досліджуваних з вираженим маскуліним типом гендерно-рольової поведінки властива розвинена етнічна ідентичність, низька етнічна індіферентність, а також наявні тенденції гіперідентичності: етнічний егоїзм, ізоляція фанатизм. Для підлітків з вираженим маскуліним типом гендерно-рольової поведінки, на відміну від осіб юнацького віку, характерним являється розвинений афективний компонент етнічної ідентичності та фактично не виражений когнітивний компонент ($p \leq 0,05$). Такі результати пояснюємо виключно віковими особливостями.

У результаті проведеного теоретико-емпіричного дослідження гендерно-вікової опосередкованості етнічної ідентичності було з'ясовано наступне: етнічна ідентичність є складовою соціальної ідентичності та є уявленням людини про себе, як члена певної етнічної групи. Така ідентичність може формуватись шляхом наслідування, примусу або усвідомленого вибору. Гендерна ідентичність є суб'єктивним переживанням особистістю статевої ролі, яка формується під впливом багатьох чинників, у тому числі і культурного.

Підлітковий та юнацький періоди відрізняються рядом особливостей у розвитку особистості, зокрема, її гендерної та етнічної ідентичностей. Емпірично доведено, що показник виразності когнітивного компоненту етнічної ідентичності більш виражений у представників юнацького віку, адже саме цей період розвитку, на відміну від підліткового, характеризується вмотивованим вибором етнічної приналежності.